

**CHRONIONE GATUNKI
GÓR STOŁOWYCH
PTAKI**

R. Mikusek

R. Mikusek

CHRONIONE GATUNKI GÓR STOŁOWYCH

**PTAKI
cz.I**

Park Narodowy Gór Stołowych
Kudowa Zdrój 2000

Wydanie zrealizowano przy pomocy
finansowej Narodowego Funduszu
Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej

Park Narodowy Gór Stołowych,
Ośrodek Dydaktyczno – Muzealny
ul. Słoneczna 31
57–350 Kudowa Zdrój
tel. (074) 866 14 36

e-mail: pngs@polbox.com

© Copyright by PNGS 2000

tekst: Romuald Mikusek
zdjęcia: Romuald Mikusek
rysunki: Romuald Mikusek
opracowanie: Tomasz Mazur
redakcja: Krzysztof Baldy
recenzent: Zbigniew Gołąb

wykonanie: „Booster”, tel. (075) 764 64 55, www.booster.pl

ISBN 83-914191-1-8

WSTĘP

W Polsce wszystkie gatunki ptaków podlegają ochronie prawnej z zaledwie kilkoma wyjątkami. Niniejszy „przewodnik” po ptakach chronionych PN Gór Stołowych nie pełni funkcji typowego klucza do ich rozpoznawania. W tym celu najlepiej zaopatrzyć się w najlepszy obecnie na polskim rynku przewodnik „Ptaki Europy” L. Jonssona. Ze względów edycyjnych spośród ponad 200 gatunków ptaków stwierdzonych w Górach Stołowych, niniejszy wybór ukazuje zaledwie 30 z nich. Obejmuje on te ptaki, które podczas wędrówek po terenie Gór Stołowych można spotkać najczęściej, i kilka innych, wyróżniających się np. ciekawą biologią, zachowaniem itp. Góry Stołowe są niskimi górami, stąd brak tu typowych gatunków wysokogórskich, które zamieszkują chociażby sąsiednie Karkonosze np. drozda obrożnego czy płochacza halnego. Ornitofauna tutaj się wyróżnia spośród obszarów sąsiadujących, zwłaszcza nizinnych, obecność gatunków górskich, np. orzechówki, pluszcza, czyża czy pliszki górskiej i wyjątkowa koncentracja niektórych ptaków, w tym rzadkich gatunków np. sów, paszkoła, derkacza. Praktycznie nie spotkamy tu ptaków wodnych, siewkowych (np. mew) czy orłów. Ornitofauna Gór Stołowych kształtuje m.in.

duża lesistość, dominująca rola świerka, klimat, nieprzyjazny szczególnie w okresie zimy z niską temperaturą i długim zaleganiem pokrywy śnieżnej, wysokość nad poziom morza, prawie całkowity brak zbiorników wodnych, itd. Do jej wzbogacenia przyczynia się obecność skał piaszczystych (zwłaszcza w postaci stromych i wysokich ścian), łąk, nielicznych lasów liściastych (zwłaszcza buczyn), strumieni górskich. Atutem jest duża mozaikowość terenu.

Ptaki niestety można częściej usłyszeć niż zobaczyć, tym niemniej każdy niezgłuszony dźwięk może być dla nas inspiracją do poszukiwań. Znacznie więcej zobaczymy, jeśli na wędrówkę w poszukiwaniu ptaków wybierzemy się uzbrojeni w lornetkę.

Optymalnym typem jest lornetka o parametrach 10x50. Do obserwacji w lesie i przy słabym świetle znacznie bardziej nadaje się lornetka 7x50. Obserwacje warto zawsze notować a im więcej szczegółów będzie zawierał opis, tym więcej będziemy mogli odtworzyć w przyszłości, jeśli np. obserwacja okaże się wyjątkowa i zaistnieje potrzeba jej weryfikacji.

Pamiętajmy, żeby pozostawić świat ptaków takim, jaki go zastajemy i że to zawsze my jesteśmy intruzami w świecie przyrody.

Romuald Mikusek

Jeżeli:

➡ **...znajdziesz ptaka z obrączką**

prześlij wiadomość na adres:

Stacja Ornitologiczna
Instytut Ekologii PAN
ul. Nadwiślańska 108
80-680 GDAŃSK 40
tel. (058) 308-07-59 (lub 09-82)
e-mail: office@stornit.gda.pl

podając:

- tekst i numer wytłoczony na obrączce (jeśli ptak jest martwy, dołącz obrączkę),
- datę znalezienia, schwytania lub obserwacji
- miejsce znalezienia, schwytania lub obserwacji
- stan ptaka w chwili znalezienia (np. zdrowy, ranny, martwy świeży, martwy w rozkładzie),
- przyczynę śmierci lub zranienia ptaka, jeśli można ją określić,
- los ptaka po schwytaniu (np. wypuszczony, przetrzymany do następnego dnia),
- gatunek ptaka, jeśli można określić.
- imię, nazwisko i adres kontaktowy znalazcy; stacja ornitologiczna potwierdza otrzymaną wiadomość powrotną i zawiadamia o okolicznościach zaobráczkowania ptaka
- prześlij informacje razem z obrączką, jeśli ptak był martwy - na życzenie zostaje zwrócona

Jeśli obrączka nie pochodzi z centrali polskiej, również informacje tę powinniśmy dostarczyć na powyższy adres. Po skontaktowaniu się z centralą zagraniczną stacja polska prześle nam informacje dotyczącą okoliczności zaobráczkowania.

Dzięki informacjom pochodzącym z obrączkowania możemy dowiedzieć się o wieku ptaka, trasach i szybkości przelotu, przywiązaniu do miejsca urodzenia, zimowiskach itp.;

➡ **...znajdziesz słabo lotnego ptaka**

Większość piskląt wylatuje z gniazda jako słabo lot-

ne. W tym czasie często siadają na ziemi i dają się łatwo schwycić. Zdarza się też niejednemu wypaść z gniazda. Zabranie takiego ptaka ze sobą, jak nam się wydaje - w ramach pomocy - to zwykle wyrok na niego. W takich przypadkach powinniśmy koniecznie zostawić ptaka w miejscu znalezienia, ewentualnie sadowiąc go kilka metrów nad ziemią. Rodzice są zwykle obecni gdzieś w pobliżu. Jeżeli jesteś przekonany o tym, że ptak potrzebuje pomocy, dostarcz go do najbliższego weterynarza;

➡ **...jesteś zainteresowany ptakami**

W Polsce działa obecnie szereg towarzystw regionalnych bądź tematycznych (np. Komitet Ochrony Orłów) skupiających ludzi zainteresowanych obserwaniem i ochroną ptaków. Np. miłośnicy ptaków ze Śląska skupieni są wokół:

- Śląskiego Klubu Ornitologicznego, którego koordynatorem jest:

Zakład Ekologii Ptaków
Uniwersytetu Wrocławskiego
ul. Sienkiewicza 21
50-335 Wrocław
tel. 071/ 322-50-41

Największą organizacją stowarzyszającą miłośników ptaków z całej Polski jest:

- Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków
skr. 335
80-958 Gdańsk 50
tel. 058/ 341-26-93
e-mail: office@otop.most.org.pl.

Organizacją skupiającą osoby zainteresowane czynną ochroną przyrody (w tym m. in. ochroną nietoperzy i bocianów) jest:

- Polskie Towarzystwo Przyjaciół Przyrody „pro Natura”
ul. Podwale 75
50-449 Wrocław
e-mail: pronatura@odra.org.pl.

Bocian czarny

/Ciconia nigra/

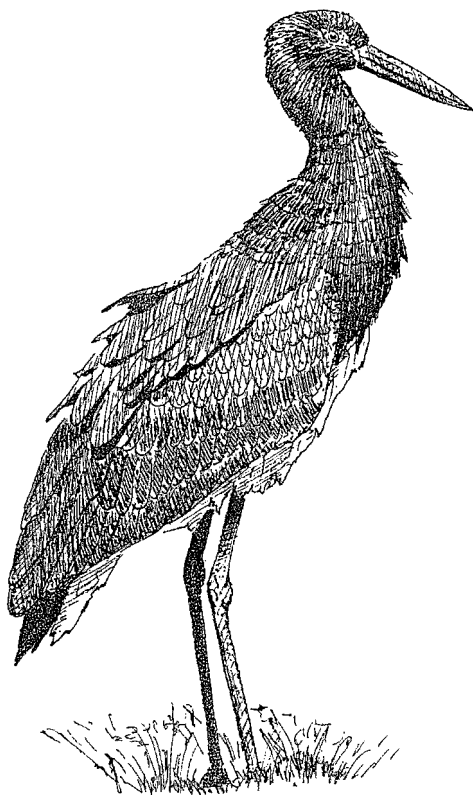

Jeszcze do niedawna spotkanie z tym ptakiem należało do **wyjątkowych**. Obecnie bocian czarny występuje dość licznie w całej Polsce. W latach 50-tych wniknął również w góry, które dostarczają mu niezbędnego spokoju. W samym Parku gniazduje kilka par. Bociana czarnego można tu m. in. spotkać, kiedy krąży nad lasem wypatrując odpowiednich miejsc do zerowania. Są nimi najczęściej **śródleśne polany** oraz strumienie i **rozlewiska**. Żywi się głównie drobnymi **kręgowcami** i **owadami**. Na terenie Parku główną część pokarmu stanowią drobne ssaki i ryby, jak np. **pszczoły**. Gniazdo o średnicy do 1,5 metra najczęściej jest trudno dostępne. Zakłada je tutaj głównie na buku, nierzadko też na świerku czy modrzewiu. Jest na tyle duże i stabilne, że dorosły człowiek może bez obawy w nim stać. Składa 3-5 jaj które wysiaduje ponad miesiąc. Pisklęta nie klują się jednocześnie, dlatego mogą się znacznie różnić stopniem rozwoju. Pomimo, że ptaki dorosłe mają większość partii upierzenia czarne oraz czerwone dzioby i nogi, to pisklęta okryte są białym puchem i mają dzioby żółte. Kiedy potrafią już stawać na nogach, podchodzą do krawędzi gniazda i **wystrzykują** kał poza nie. Z tego powodu roślinność pod gniazdem upstrzona jest białymi plamami i panuje tu specyficzny **odór**. Pisklęta w gnieździe pozostają aż dwa miesiące. Dopiero po 3 latach osiągają dojrzałość płciową i przystępują do rozrodu. Wokół miejsc gniazdowych two-

rzony są w całym kraju strefy ochronne dla zapewnienia bocianom spokoju. Ptaki z Polski zimują głównie w Afryce Wschodniej.

Gatunki podobne:

bocian biały (praktycznie nie spotykany na obszarze Parku, najbliższe pary gniazdują w Radkowie), czapla siwa (czasami pojedyncze ptaki zalatują do Parku).

Krogulec

/Accipiter nisus/

Gatunek nierzadki, ale ze względu na skryty tryb życia spotykany sporadycznie. Najczęściej widuje się go, gdy w poszukiwaniu zdobyczy lub w pogoni za nią niskim lotem przemyka tuż nad ziemią, wykorzystując każdy element terenu. Typowym przystosowaniem do tego rodzaju lotu są krótkie skrzydła i długi ogon. Taka budowa umożliwia nagłe i szybkie manewry. Często przysiaduje ukryty wśród listowia, wyczekując na okazję do ataku lub krąży wznoszony ciepłymi prądami powietrza. Samica jest wyraźnie większa od samca. Ich ofiarą padają głównie małe ptaki wró-

blowe (np. zięby, wróble, drozdy). W pokarmie krogulca stwierdzano także większe ofiary, takie jak gołębie, sójki, czajki czy kuropatwy oraz nieliczne - drobne ssaki. Na terenie Parku dogodne warunki do gniazdowania znajduje w młodych i gęstych, a przez to trudno dostępnych lasach świerkowych, w wieku 20-50 lat. Tam buduje niepozorne gniazdo przy pniu. Terytoria okupować może przez szereg lat corocznie budując nowe gniazdo, dlatego w niewielkim promieniu znaleźć można resztki gniazd z lat ubiegłych. Zajęte terytorium zdradzają również monotonne głosy godowe samca, wypluwki, pióra samicy, która w okresie lęgowym pierzy się, jak i resztki ofiar w „stołówkach” umieszczonych zwykle na pniakach, gdzie ptaki rozrywają zdobycz. Jeśli za blisko zbliżymy się do gniazda, możemy zostać zaatakowani przez agresywnych rodziców, którzy nierzadko zadają dotkliwe rany. Gniazduje od maja do lipca, po czym podejmuje niewielkie wędrówki.

Gatunki podobne:

jastrząb (rzadszy na tym terenie, preferuje lasy starsze i mieszane, położone blisko powierzchni otwartych)

Myszołów

/Buteo buteo/

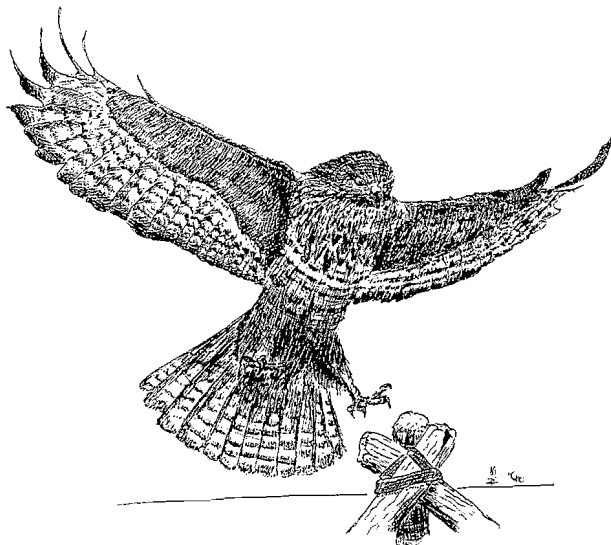

Najczęstszy ptak drapieżny w lasach Parku jak i całego kraju. Zwykle widuje się tu osobniki krążące na wysokości kilkunastu czy kilkudziesięciu metrów lub czatujące na samotnych skałach wśród łąk. Potrafi również zawisać w miejscu, ale robi to rzadko. Poluje na otwartych przestrzeniach, wyjątkowo również pod okapem drzewostanu. Żywi się drobnymi gryzoniami (głównie nornikami), ale nie gardzi też piskletami ptaków, żabami, jaszczurkami itp. W okresie zimy ptaki opuszczają teren Parku. Powracają na miejsca lęgowe w momencie, gdy pokrywa śnieżna ustąpi.

Wtedy nierzadko usłyszeć można ich charakterystyczne, przeciągłe kija jak i zobaczyć tokujące ptaki. Toki bywają czasem błędnie interpretowane jako potyczki terytorialne, kiedy para ptaków szczepia się w locie szponami. Jaja składają na początku kwietnia w samodzielnie zbudowanych gniazdach, najczęściej wysoko na świerku. Niektóre gniazda mogą być używane przez kilka lat z rzędu i wtedy osiągają pokaźne rozmiary. Najczęściej jednak okupują kilka gniazd przemienne. W latach ubogich w pokarm, w wyniku silnej konkurencji, najmłodsze pisklę może zostać uśmiercone przez rodzeństwo. W następstwie czego brane jest nierzadko za leżący pokarm i zjadane. Młode opuszczają gniazdo w wieku około 50 dni i jeszcze przez kilka tygodni pozostają pod opieką rodziców. Przystępują do lęgu dopiero w wieku około 3 lat.

Gatunki podobne:

trzmiełojad (w PN lęgnie się co roku kilka par, które zamieszkują wyłącznie lasy liściaste)

Pustułka

/Falco tinnunculus/

Często spotykany gatunek sokoła na terenie Parku, gdzie corocznie gniazduje kilkanaście par. Występuje tu wyłącznie na większych ścianach czy ostańcach piaskowcowych, gdzie zakłada gniazda we wnękach skalnych. Miejsca częstego odpoczynku na skałach są charakterystycznie upstrzone białym kałem. Ptaki często latają przy samych ścianach wykorzystując zawirowania odbitego i nagrzanego od skał powietrza, głośno nawołując. Polują wyłącznie na łakach, wyjątkowo na polanach śródleśnych, wylatując w poszukiwaniu żeru nawet poza Park. Wykorzystuje prądy powietrzne i szybko poruszając

skrzydłami potrafi zawisnąć w miejscu wypatrując drobnych ssaków na otwartych przestrzeniach. Podobnie polować może tylko myszów, ale czyni to dużo rzadziej. Upolowaną zdobycz spożywa na ziemi, na słupie, gałęzi itp. Czasami ofiarę konsumuje w locie. W okresie zimy przemieszcza się w niższe partie, poza teren Parku. Zimujące ptaki spotkać można już w jego otulinie. Powrót pustułki na miejsca lęgowe jest silnie skorelowany z topnieniem śniegu, podobnie jak data składania jaj. Czasami gniazduje w koloniach, ale ptaki z populacji gniazdującej w Parku wykazują duży terytorializm. Pustułka jest silnie uzależniona od drobnych ssaków, szczególnie nornika. W latach ubogich w ten pokarm wyprowadza z miejsca mniej piskląt przerzucając się w dużej mierze na pokarm alternatywny, jaki stanowią ptaki do wielkości kaczki czy mewy włącznie, ryjówki, myszy, łasicowate, krety itp. Mniejszy samiec dostarcza wysiadującej samicy pokarm w pewnej odległości od gniazda. Młode ptaki poza gniazdem najczęściej widuje się tu w czerwcu, po dwóch miesiącach od złożenia jaj przez samice. Rodziny pozostają w pobliżu gniazda przez wiele tygodni, czasami aż do zimy.

Gatunki podobne:

kobuz (w PN spotykany znacznie rzadziej od pustułki. Jaja składa wyłącznie na drzewach w gniazdach innych gatunków ptaków)

Sokół wędrowny

/Falco peregrinus/

Jest to sokół o bardzo „mocnej” sylwetce z wyraźnymi, czarnymi wąsami. Ostatnie pary gnieździły się na terenie Gór Stołowych jeszcze w wieku XIX. Jako ostatnie ogniwo piramidy pokarmowej, sokół wędrowny szczególnie mocno ucierpiał w wyniku intensywnego stosowania nawozów sztucznych w latach 50-tych. Od kilku lat, głównie dzięki reintrodukcji prowadzonej przez ornitologów czeskich, jest regularnie spotykany w Parku i wszystko wskazuje, że w najbliższych latach może zagnieździć się tu również. Gniazda w warunkach środkowoeuropejskich zakłada wyłącznie na skałach, ale również na dachach

wysokich budynków, w elewatorach, obszerne dziuplach itp. miejscach. Swoje ofiary chwyt w powietrzu doganiając je szybkim lotem nurkującym, znacznie rzadziej na ziemi. Są nimi zazwyczaj gołębie oraz inne gatunki ptaków, jak np. szpaki, sówki, ale również tak różniące się wielkością jak mysikrólik i czapla. Jaja składa dość wcześnie, bo już w połowie marca. Ponieważ inkubacja i pobyt piskląt w gnieździe trwają łącznie ponad dwa miesiące, młode wylatują w okresie, kiedy jest największa obfitość pokarmu w postaci tegorocznych młodych ptaków wróblowych. Takie zgranie w czasie rozrodu i obfitości pokarmu dotyczy zresztą większości ptaków. W okresie jesienno-zimowym prowadzi koczowniczy tryb życia, przemieszczając się na znaczne odległości.

Gatunki podobne:

pustułka (ok. pięć razy mniejsza)

Grzywacz

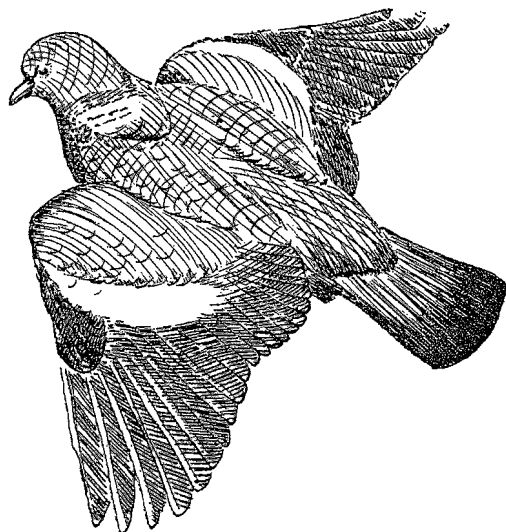
/Columba palumbus/

Najliczniejszy gatunek gołębia na terenie Parku. W okresie przelotów pojawia się w stadach liczących nierzadko kilkadziesiąt, czy rzadziej, ponad 100 ptaków. Na Śląsku notowano stada liczące niemal 2000 osobników. Zimuje na zachodzie Europy, ale w tej części Polski, również w miastach. Pod koniec marca, zaraz po przylocie, samce obwieszczają zajęcie terytoriów niskim, monotonnym i donośnym gruchaniem. Przez cały okres lęgowy wykonują loty tokowe, często w towarzystwie samicy, zakończone głośniejszymi uderzeniami skrzydeł. Pary zamieszkują tu bory świerkowe, wypielnując je regularnie terytoriami. Spto-

szony ptak, który z łoskotem zrywa się gdzieś w koronach i niepostrzeżenie odlatuje, to najczęściej właśnie grzywacz. Zaraz po przylocie buduje wysoko w koronach gniazda, na tyle niepozorne, że patrząc z dołu możemy zobaczyć leżące w nim jaja lub wystający daleko poza jego krawędź ogon wysiadującego ptaka. Jaja wysiadują oboje rodzice. Gniazduje do trzech razy w sezonie, czym rekompensuje zaledwie dwu jajowe legi. Na terenie Parku dość często można się w lesie natknąć na skorupy jaj grzywacza, które wyróżniają się na dnie lasu czystą bielą. Mogą znaleźć się tam w dwojaki sposób: albo porzucają je ptaki dorosłe daleko od gniazda po wykluciu się piskląt, bądź jako resztki po uczcie drapieżnika, gdyż ponad połowa lęgów grzywacza ulega zniszczeniu.

Gatunki podobne:

sierpówka (zamieszkuje wyłącznie osiedla ludzkie poniżej 500 m n.p.m.); *gołąb skalny-(domowy)* (podobnie jak forma dzika, gniazduje nielicznie w skałach na terenie Parku)

Siniak

/Columba oenas/

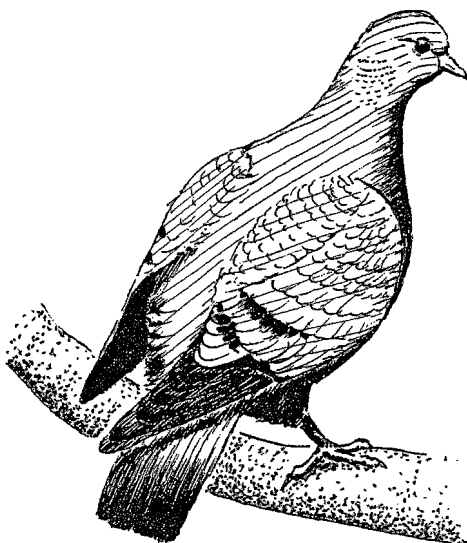

Rzadszy od grzywacza, głównie ze względu na większe wymagania gniazdowe. W PN Gór Stołowych zamieszkuje wyłącznie lasy bukowe i mieszane z udziałem buka. W przeciwieństwie do pozostałych gołębi, gniazduje w dziuplach wydrążonych przez dzięcioła czarnego oraz powstałych w wyniku ufamania konaru. Wyjątkowo zajmuje również budki lęgowe. Miejsc do złożenia jaj siniaki wyszukują zaraz po przylocie i zaciekle ich bronią. Prawdopodobnie jest to przyczyna znacznej agresywności gatunku, chociażby porównaniu z gołębiem domowym. W tym okresie można obserwować loty tokowe samców, które obla-

tują znacznie większe tereny niż grzywacze. Wbrew pozorom nie oznacza to, że zajmują większe terytoria. Wynika to z faktu, że praktycznie terytoriów nie bronią i dlatego mogą „reklamować” się szerzej nie obawiając się sąsiadów. Siniak wydaje serie przyspieszających ugiu ugiu, po czym łatwo jego głos odróżnić od głosu grzywacza. Jak wszystkie gołębie składa dwa białe jaja a pisklęta karmi wydzieliną odżywczą (mleczkiem) produkowaną w wolu, o specjalnym, wysokoenergetycznym składzie. W momencie kontroli dziupli ptak szybko się oddala, rzadziej przywiera do dna. Niepokojone pisklęta mogą bronić się aktywnie dziobiąc bądź uderzając skrzydłami. Siniaki zimą spędzają na południu Europy.

Gatunki podobne:

patrz grzywacz

Kukułka

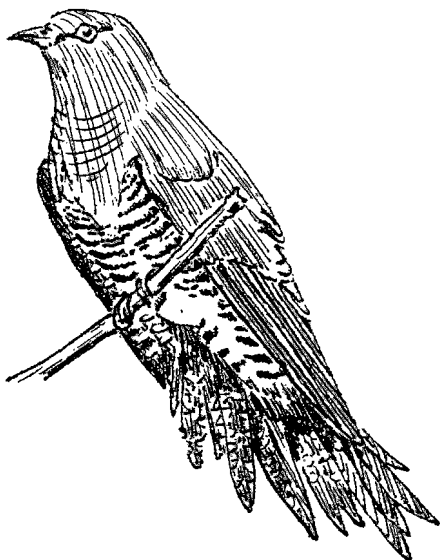
/Cuculus canarus/

Nie jest to ptak liczny, ze względu na duże terytoria, których broni. Charakterystyczne „lukanie” usłyszeć można jednak wszędzie. Kukułka zimuje na południe od Sahary, a pierwsze ptaki pojawiają się już w połowie kwietnia. Kukułka przejawia wiele fascynujących cech. Samiec i samica utrzymują niezależne terytoria lęgowe. Jest regularnym pasożytem gniazdowym podrzucając jaja bardzo podobne do jaj gospodarza: poszczególne osobniki wykazują pod tym względem wąską specjalizację. Składa do 25 jaj w se-

zonie po 1 jaju do każdego gniazda; składając swoje jajo, często wyrzuca jajo gospodarza. Pisklę wykluwa się po ok. 12 dniach, czyli wyjątkowo szybko jak na tak dużego ptaka, dzięki czemu zjawia się jako pierwsze w gnieździe i już w pierwszej dobie, będąc jeszcze nagie i ślepe, instynktownie wyrzuca całą jego zawartość. Pisklę pozostając w gnieździe 19 dni pożera całość pokarmu pierwotnie przeznaczoną dla lęgów, które liczą po kilka piskląt. Jego głośnie zebranie i ciągle otwarta, jaskrawo zabarwiona paszcza, są mocnym sygnałem. Nie mogą się mu często oprzeć ptaki z sąsiedztwa, przyłączając się do karmienia i zaniedbując własne pisklęta. Ponieważ pisklę kukułki po wylocie jest kilkakrotnie większe od przybranych rodziców, te ostatnie, karmiąc co chwila, siadają jej na głowie i grzbiecie. Młoda kukułka podejmuje samotnie wędrówki na miejsca zimowiskowe i nie znając drogi leci głównie nocą. Żywi się przeważnie gąsienicami, również pokrytymi włoskami, czego nie robi większość ptaków owadożernych, oraz żukami.

Gatunki podobne:

kukułka w locie przypomina sokola, ze względu na ostro zakończone skrzydła.

Puchacz

/Bubo bubo/

Puchacz jest największą sową na świecie znaną współcześnie. Na terenie Gór Stołowych gniazduje w liczbie około 8 par. Zamieszkuje tu głównie wiekowe lasy liściaste, oraz prześwietlone lasy iglaste i mieszanne. Jaja w liczbie 1-4 składa bezpośrednio na ziemi już z początkiem marca. Zdarza się, że wysiadująca samica ogrzewa je otoczona śniegiem. W tym czasie jest szczególnie wrażliwa na niepokojenie i łatwo porzuca lęg, gdy zostanie spłoszona z gniazda. Na terenie Parku jaja składa w miejscach trudno dostępnych, tj. na półkach i w żaloniach skalnych. Wysiadującej samicy a potem pisklętom, pokarm dostarcza samiec, przekazując go samicy zawsze blisko gniazda. Poluje głównie na otwartych przestrze-

niach, rzadziej w lesie. Jego ofiarami padają m. in. drobne ssaki, szczury, ptaki krukowate, inne sowy z puszczykiem włącznie, myszolewy itp. Specyficzną ofiarą jego jest jeż. Obok lisa i prawdopodobnie borsuka jako jedyny opanował sztukę pożerania, tej - zdawałoby się - niedostępnej zdobyczy. Puchacz pozostaje w obrębie terytorium lęgowego przez cały rok. I praktycznie przez cały ten okres można też ptaki usłyszeć. Czasami, zwłaszcza w okresie nasilenia toków przed złożeniem jaj, nawołują w duce znaczną część nocy. Krótkie, głębokie uhu nieisie się na odległość nawet 3 km!

Sóweczka

/Glaucidium passerinum/

Najmniejsza sowa europejska ważąca zaledwie 70 gram. W Parku Narodowym występuje kilkadziesiąt par. Jest to osobliwa sowa, gdyż aktywna pozostaje tylko w dzień, z nasileniem aktywności w okresach świtu i zmierzchu. W ciemnościach widzi gorzej od nas, dlatego też w nocy... śpi. Jako gatunek tajgowy, stosunkowo niedawno zetknęła się z człowiekiem, co jest przyczyną jej małej płochliwości. Czasem pozwala się zbliżyć do siebie na odległość wyciągniętej ręki. Sóweczka żywi się przeważnie małymi ptakami, polując z zasiadki głównie na żęby, sikory, mysikróliki, ale również na drobne ssaki czy jaszczurki. Potrafi również upolować ofiarę niemal równą swojej wielkości, jak np. dzięcioła dużego czy grubodzioba. W okresie lęgowym wybiera często pisklęta z gniazd ptaków. Gniazduje w dziuplach wydrążonych przez

dzięcioła dużego w uszkodzonych lub martwych drzewach. Wyprowadza tylko jeden lęg w roku. Chociaż toki rozpoczyna już z końcem lutego, to pisklęta opuszczają dziuplę dopiero na przełomie czerwca i lipca. Jest ich najczęściej pięć. W okresie zimy schodzą w niższe partie gór preferując (podobnie jak potencjalne ofiary) lasy liściaste i mieszanne oraz sąsiedztwo osiedli ludzkich. W tym czasie składają nadmiar ofiar w spizarniach zamkniętych, tj. dziuplach, budkach itp. W jednej takiej spizarni spoczywać może nawet do 200 ofiar!

Gatunki podobne:

pójdźka (nie występuje w lasach; w okresie zimy mogą występować w podobnych środowiskach; nie wykazano jej w otoczeniu Gór Stołowych)

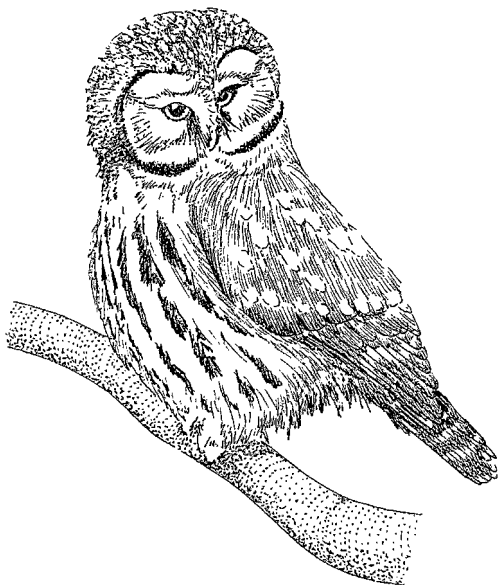

Włochatka

/Aegolius funereus/

Podobnie jak sóweczka jest sową mocno związaną ze świerkiem. Włochatka jest dwukrotnie większa od poprzedniej i ma proporcjonalnie większą głowę. W Parku gniazduje kilka do kilkudziesięciu par włochatek, zależnie od roku. Dlaczego? Włochatka jest mocno uzależniona od obfitości pokarmu, jaki stanowią małe ssaki, głównie nornice rude i polniki. Ponieważ co pewien czas, najczęściej co 3-4 lata, ssaki te pojawiają się w ogromnej ilości, włochatka reaguje na to natychmiast składając większą liczbę jaj

(do 10) i lęgąc się w dużym zagęszczeniu. W takich latach również występuje mniej strat w lęgach, dlatego między innymi, że potencjalni drapieżcy gniazdek eksploatują głównie to samo źródło pokarmu, jakim są drobne ssaki. W latach nieurodzaju może po prostu nie gniazdować. Jak większość sów prowadzi typowo nocny tryb życia. Jaja składa już w marcu bezpośrednio na dnie dziupli wykutej przez dzięcioła czarnego. Zawieszając budki lęgowe w odpowiednich miejscach możemy sztucznie zwiększyć liczbę gniazdujących włochatek w jakiejś okolicy, gdyż chętnie je zajmuje. Ciekawą cechą tego gatunku jest duży procent poligamicznych samców. Jeden samiec zajmujący „dobre” terytorium może posiadać do trzech samic! Włochatka, podobnie jak sóweczka, również składa nadwyżkę zdobyczy w spiżarniach. Pisklęta klują się niejednocześnie. W wypadku nagłego spadku dostępności pożywienia, kosztem nasycenia pozostałych, ginie pisklę najmłodsze. Część samców zimuje na terenie Parku, ale większość włochatek prowadzi koczowniczy tryb życia opuszczając ten teren.

1. Kopciuszek — pisklę po opuszczeniu gniazda
2. Paszkot — gniazdo z pisklętami
3. Myszolów — pisklęta w gnieździe

4

5

6

lka — samiec z ofiarą
 ak — gniazdo ze świe-
 kłym pisklęciem
 — młode w gnieździe

8

7. Bocian czarny – pisklęta przed wylotem z gniazda

8. Grzywacz – zerujący ptak

9. Pluszcz – pisklęta zebrzące o pokarm

10

Włochatka — dorosły ptak
na świerku
Sóweczka — samiec z ofiarą

11

Dzięcioł czarny

/Dryocopus martius/

Największy gatunek dzięcioła w Europie. Samodzielnie wykuwa dziuple, których średnica jest na tyle duża, że dorosły człowiek bez trudu wkłada do niej rękę. Na terenie Parku drąży je wyłącznie w bukach, bo tylko te drzewa są na tyle duże, żeby pomieścić obszerną komorę lęgową. Z jego dziupli korzystają również inne, rzadkie ptaki, takie jak włośchatka i siniak. Niektóre dziuple okupują wszystkie te gatunki na zmianę, gdyż ciągle występuje ich deficyt. Typowa, regularna seria bębnień to głos godowy wydawany mechanicznie. Dzięcioły w tym celu wyszukują najczęściej suche, dobrze rezonujące gałęzie, dzięki czemu głos niesie się na znaczne odległości. Zajmuje bardzo duże terytoria. Jeżeli nalożymy na powierzchnię

nie Parku średniej wielkości terytorium, otrzymujemy niecałe 20 par lęgowych. Toki rozpoczyna stosunkowo wcześnie, bo już w połowie lutego, zajmując również dziuple wykute w latach poprzednich. Jaja składa w połowie kwietnia bezpośrednio na dnie dziupli. Zimą spędza w Parku, znajdując tu wystarczający żer, który stanowią larwy, poczwarki oraz mrówki żyjące głównie w drewnie. Wyraźnie widoczne żery dzięcioła czarnego w postaci odłupanego drewna, są również oznaką złej kondycji drzewa.

Dzięcioł zielonosiwy

/Picus canus/

Występuje na nizinach Polski południowej, ale znacznie liczniej zasiedla góry, choć rzadko przekracza tu wysokość 600m n.p.m. W okresie zimy opuszcza teren Parku przenosząc się w niższe położone rejony. Na tym terenie wyraźnie związany jest z buczynami, w nich bowiem samiec i samica drąży dziuple w przeciągu 2-4 tygodni. W tym czasie często tokują. Samiec wydaje chichoczące, opadające gwizdy. Bardzo łatwo jest go wówczas zwabić, naśladując ten głos gwizdem. Jaja w liczbie 7-9 składa w drugiej połowie kwietnia. Jak większość dzięciołów wysiadyje bardzo krótko, bo tylko 14 dni. Często w poszukiwaniu pokarmu skacze po ziemi. Można też zobaczyć dzięcioła zielonosiwego rozgryzającego kopce mrówek

w poszukiwaniu larw. Ponieważ mrówki bronią gniazda wystrzeliliwąją w kierunku intruza kwas, przy tej okazji pozbawia się pasożytów. Pokarm dla piskląt przenosi w żóładku, dlatego nie musi tak często odwiedzać gniazda jak np. dzięcioł duży, który nosi pokarm w dziobie.

Gatunki podobne:

dzięcioł zielony (występuje w parkach u podnóża Gór Stołowych. Czasami oba gatunki można spotkać obok siebie, zwłaszcza w okresie zimowym)

Świergotek łąkowy

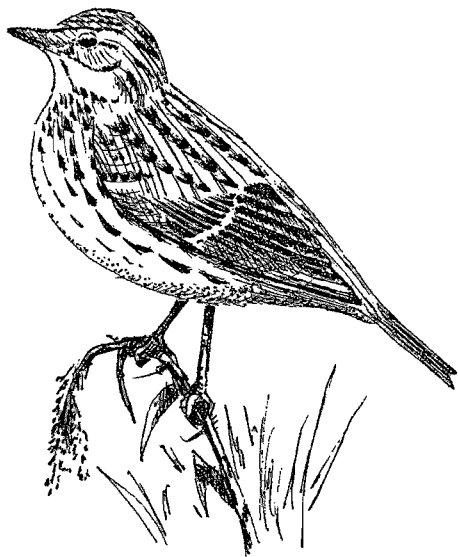
/Anthus pratensis/

Pospolity gatunek większych, otwartych przestrzeni jak np. łąk, torfowisk, zrębów. Preferuje tereny podmokłe i wilgotne. W Parku liczny np. na łąkach koło Karlowa i Łęczyc. Przylatuje tutaj już w połowie marca, ale zajęcie terytorium uzależnia od obecności pokrywy śnieżnej. Ptaki widuje się zwykle, kiedy przysiadują na wyniosłych punktach lub wykonują charakterystyczne loty tokowe. Wygląda to tak, że samiec wzbija się wysoko w powietrze i wolno opada z opuszczonymi nogami i do połowy rozłożonymi

skrzydłami, wydając przy tym serie wysokich, przeciągłych dźwięków. Świergotki łąkowe pokarmu w postaci bezkręgowców poszukują na ziemi wśród traw. Tam też samica w niewielkim zagłębieniu w ziemi buduje gniazdo, które jest dodatkowo doskonale zamaskowane przez zwisającą roślinność. Samica na gnieździe siedzi bardzo wytrwale i licząc na osłonę oraz swoje ubarwienie ochronne, wylatuje z niego nierzadko dosłownie spod samych nóg. Gniazduje do dwóch razy w roku składając ok. 5 jaj w legu. Pisklęta wykluwają się nagie i ślepe, podobnie jak większości gniazdowników właściwych. Karmione są przez oboje rodziców. Gniazdo opuszczają nie umiejąc latać. Ma to swoje uzasadnienie, gdyż leg skupiony w gnieździe, w wypadku wykrycia przez drapieżnika, może zginać w całości. Młode do jesieni pozostają zwykle w grupach rodzinnych nie odlatując daleko. Zimuje w Europie zachodniej ale również w Afryce północnej. Część ptaków pozostaje, zwłaszcza w lekkie zimy.

Gatunki podobne:

Świergotek drzewny (w przeciwieństwie do swojego krewniaka trzyma się blisko ściany lasu bądź też grup drzew)

Pliszka górska

/Motacilla cinerea/

Gatunek liczny na terenie Parku. Jest to ptak o wyjątkowo długim ogonie którym często podryguje, złotych piórach spodu ciała i popielatym wierzchu. Lot falisty - po szybkich uderzeniach skrzydeł następuje długa faza lotu biernego, kiedy skrzydła przylegają do ciała. Obok typowych środowisk, które stanowią strumienie górskie, w Parku zamieszkuje licznie osady ludzkie. Szczególnie chętnie gniazduje pod mostami, wśród kamieni i korzeni na ścianach brzegowych, choć również zdarza się znaleźć gniazdo w obrębie budynków gospodarczych. Ma ono zawsze kształt rombu z czarką u góry, spoczywając szeroko podstawą na twardym podłożu. W optymalnych środowiskach ptaki rozmieszczone są regularnie wzdłuż strumieni. Przelatują przed idącym wzdłuż strumienia człowiekiem, aż do granicy terytorium, po czym

zawracają. Dzięki temu łatwo jest policzyć zajęte terytoria. Ta obawa przekroczenia niewidzialnej granicy wynika z dużej agresywności par broniących terytoria lęgowe. Żerują biegając za uciekającymi owadami lub w poszukiwaniu larw wążek, much, żuków itp. Pliszka górska potrafi również chwycić owady w locie. Jaja składa pod koniec kwietnia. Wysiadywaniem jaj i karmieniem piskląt zajmują się oba ptaki. Zimą pliszki górskie spędzają w południowo-zachodniej Europie, choć zdarzają się w Polsce wyjątkowo osobniki, które próbują zimować na niezamrażających rzekach.

Gatunki podobne:

pliszka siwa (żyje często w sąsiedztwie pliszki górskiej, brak żółtych barw w upierzeniu)

Pluszcz

/Cinclus cinclus/

Charakterystyczny gatunek szybkich i czystych strumieni górskich. Duża, biała plama na piersi widoczna jest ze znacznej odległości. Gra ona dużą rolę w okresie toków, w których aktywnie uczestniczą ptaki obu płci. Unika małych potoków i wód wolno płynących. W Parku gniazduje zaledwie kilka par i nie jest tak liczny jak w sąsiednich górach. W poszukiwaniu pożywienia - głównie larw chrzączek - nurkuje. Pod wodą utrzymuje się dzięki szybkim ruchom skrzydeł (wygląda jakby latał pod wodą) i silnym pazurkom, którymi chwytą się nierówności dna. Na zimę przemieszcza się na większe, niżżej położone i niezamrażające cieki wodne. Ciekawy jest sposób gniazdowania pluszcza. Gniazdo budują oboje partnerzy, ale wyściela wyłącznie samica. Stanowi je spora kula z wejściem z boku, zbudowana z roślinności pokry-

wających dno potoków. Zawsze umieszczone jest ono bezpośrednio nad taflą wody. Dlaczego? Drapieżnik, który chciałby wejść do takiego gniazda, dobrze ocenia sytuację i nie zawsze decyduje się na ryzyko. Po drugie, w wypadku ataku drapieżnika, podrośnięte pisklęta są w stanie wyskoczyć z niego, na długo przed uzyskaniem zdolności do lotu, spadając bezpośrednio do wody, gdzie są dużo bezpieczniejsze. Już wtedy potrafią nurkować. Pluszcze jaja składają stosunkowo wcześniej, dlatego w sezonie lęgowym są w stanie wyprowadzić dwa legi po 4-5 młodych w każdym. Pary ptaków są często wierne sobie przez wiele lat, trzymając się razem także w okresie zimy, co jest rzadkością wśród ptaków wróblowych.

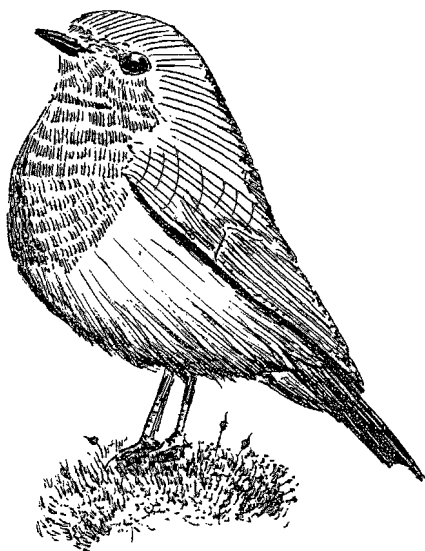

Rudzik

/Erithacus rubecula/

Pospolity gatunek lęgowy na terenie całego Parku. Wyróżnia się obecnością dużej, rudej plamy na piersi. Samce szczególnie chętnie śpiewają tuż po zachodzie i przed wschodem słońca, obierając na miejsca śpiewu wierzchołki drzew. Są to często pierwsze i ostatnie śpiewy jakie można usłyszeć w danym dniu. Rudziki można zobaczyć często jak poszukują pożywienia na dnie lasu. Zachowują się wtedy dość głośno, gdyż często przewracają suche liście w poszukiwaniu bezkręgowców, głównie żuków i mrówek. Jak inne drozdy chętnie zjada owoce i nasiona. Czasami

przy zdobywaniu pokarmu wykorzystuje obecność większych gatunków, np. jeleni, które płoszą potencjalną zdobycz. Część rudzików lęgowych w Polsce pozostaje na zimę. Populacja sudecka w całości migruje prawdopodobnie do Europy zachodniej. Przeloty ptaki odbywają pojedynczo w porze nocnej. W okresie zimy często tworzy grupy noclegowe, które liczyć mogą do kilkudziesięciu ptaków. W czasie lęgów preferuje lasy liściaste i mieszane charakteryzujące się dużą wilgotnością. Gniazda buduje na ziemi, ale nie rzadko również kilka metrów nad ziemią np. w otwartej dziupli. Jest ono zawsze bardzo dobrze ukryte. Ponieważ ptaki dorosłe nie bronią gniazda aktywnie, przy gnieździe są bardzo ostrożne i ciche. Dobrze rozpoznają, kiedy są obserwowane i wówczas nie zbliżają się do niego. Rudzik składa jaja w kwietniu. Wyprowadza dwa lęgi w roku. Jeszcze kiedy młode z pierwszego lęgu pozostają w gnieździe, samica rozpoczyna składanie jaj i wysiadywanie następnego zniesienia, opiekę nad pierwszym pozostawiając samcowi.

Kopciuszek

/Phoenicurus ochruros/

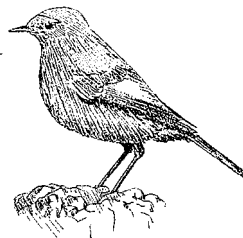

Samce tego gatunku mają charakterystyczne, czarne upierzenie, rudy ogon i białe lusterko w skrzydle. Samice są szare i nie posiadają lusterka. Typowym dla kopciuszka zachowaniem są częste, nerwowe przysiady połączone z drganiem ogona. Tak postępuje szczególnie w chwilach podniecenia czy zdenerwowania, np. gdy jest niepokojony przy gnieździe. Ciekawostką jest, że na terenie Parku część ptaków pierwotnym zwyczajem trzyma się ścian skalnych. Zakładają tu gniazda w ciasnych szczelinach skalnych. W toku ewolucji i adaptacji do nowych środowisk, kopciuszek znalazł dla siebie miejsce w pobliżu człowieka, gdzie jest obecnie liczny. Samce przylatują przed samicami, w połowie marca. Zajęte terytoria

oznaczają śpiewem z wyniosłych punktów. Tylko samice budują gniazda. Jaja czysto białe samice składają w maju. Wyprowadza dwa legi w roku nierzadko w tym samym gnieździe, z tego też powodu utrzymują je we wzorowej czystości. Pokarm w postaci bezkręgowców zdobywają na wiele sposobów, m. in. chwytając owady w powietrzu jak i aktywnie przeszukując różnego rodzaju zakamarki.

Gatunki podobne:

pleszka (zajmuje podobne środowiska na terenie Parku. Samiec łatwy do odróżnienia po ceglastym spodzie ciała)

Śpiewak

/Turdus philomelos/

Jest to najliczniejszy drozd w Parku. Zamieszkuje różnego rodzaju środowiska, nie omijając także parków miejskich leżących na jego skraju. Żeruje zwykle na ziemi, stąd ubarwienie wierzchu ciała ma szczególnie stonowane i skromne, aby nie rzucać się w oczy potencjalnym drapieżnikom. Spód ciała jest kremowo-biały z ciemnymi plamami a złoto-rdzawe pióra pokryw podskrzydłowych widoczne są dopiero w locie. Jego donośny śpiew cechuje częste powtarzanie poprzedzających motywów. Dobiega on zwykle z wierzchołków drzew w godzinach wschodu i zachodu słońca, od połowy marca do lipca. Płochliwy. Żywi się owadami i ich larwami, pajakami a także ślimakami, do których dostaje się rozbijając je o twarde podłoże, najczęściej o kilka dobrze znanych sobie kamieni. Późnym latem i jesienią chętnie zjada również owoce. Po zajęciu terytorium lęgowego jest agresywny wobec konkurentów, ale rzadko dochodzi do poważnych potyczek, gdyż kończą się one zwykle mocno

zrytualizowanym pokazem siły i statusu. Jest bardzo plastyczny jeśli chodzi o umieszczenie gniazda i może być to zarówno ścięty pień, dziupla czy np. stos chrustu. Wyjątkowość gniazda tkwi w budowie. Jego nieckę stanowi rozdrobnione próchno wymieszane ze śliną, co po wyschnięciu przypomina masę papierową. Pięknie ubarwione błękitne jaja z czarnymi plamkami składa dwa razy w roku, oczywiście za każdym razem do nowo wybudowanego gniazda. Poza sezonem lęgowym drozdy te trzymają się w małych stadach po 20-30 osobników. Śpiewaki z tej części kraju zimują głównie w południowej Hiszpanii.

Gatunki podobne:

drożdżik (spotykany głównie w okresie zimy, choć okresowo, w czasie migracji jesiennej i wiosennej, występuje obok śpiewaka), paszkat.

Paszkot

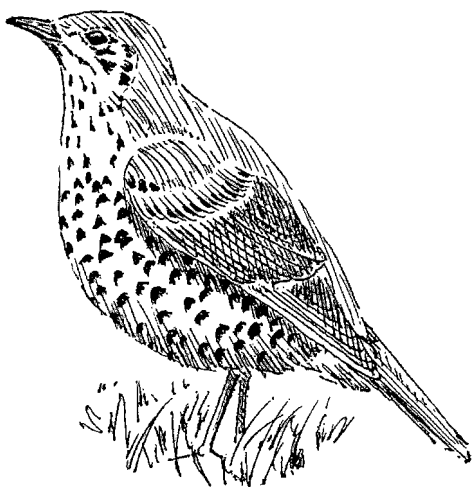
/Turdus viscivorus/

Największy z drozdów i jeden z bardziej charakterystycznych ptaków Sudetów. Na ziemi paszkot przyjmuje postawę spionizowaną, zaś w locie jest mocno ocieżyta. Plamy na spodzie jasnego ciała są znacznie większe niż u śpiewaka, zaś pokrywy podskrzydłowe ma białe. Przylatuje wcześniej od śpiewaka, bo już z końcem lutego i śpiewa bardzo krótko - praktycznie milknie już w kwietniu. Śpiew paszkota nie jest skomplikowany, choć w praktyce pieśni pojedyn-

czych ptaków są tak różne, że można po nich rozpoznawać poszczególne osobniki. Czasami śpiewa w locie. Podczas wędrówek po Parku zdarza się nieczęsto płoszyć szukające w podszycie pokarmu ptaki. Częsty widok, to także paszkozy żerujące po deszczu na drogach asfaltowych, w poszukiwaniu wychodzących na jezdnie dżdżownic i ślimaków. Gniazda buduje zwykle powyżej 10 m nad ziemią, umieszczając je na bocznej gałęzi. Środkową warstwę gniazda stanowi glina. Terytorializm u paszkota nie jest tak silny jak np. u śpiewaka i zdarza się, że może tworzyć nawet luźne kolonie. Po okresie lęgów prowadzi koczowniczy tryb życia. Część ptaków zimuje na nizinach, gdzie pozostają blisko miejsc obfitujących np. w głóg i jemiolę, którymi się żywią. W tym czasie, w przeciwieństwie do pozostałych drozdów, rzadko występuje w grupach. Częściej spotyka się wtedy 1-2 ptaki jednocześnie.

Gatunki podobne:

Śpiewak

Świstunka

/Phylloscopus sibilatrix/

Trudno jest zobaczyć świstunkę w lesie. Dużo łatwiej ją usłyszeć. Pieśń jest charakterystyczna i monotonna. Śpiewać może siedząc w miejscu, ale zwykle pieśń wykonuje w wolnym locie, z na w pół rozłożonymi skrzydłami w statym, specjalnie wybranym miejscu. Na terenie Parku występuje wyłącznie w lasach mieszanych i liściastych oraz mocno prześwietlonych borach świerkowych. Przylatuje w połowie kwietnia a opuszcza ten teren we wrześniu. W poszukiwaniu bezkręgowców przeszukuje liście i gałęzie drzew, czasami zawisając w powietrzu lub doganiając owady szybkim lotem na wzór muchołówek. Jest to ptak mało płochliwy i np. łatwo daje się obserwować nie ostoniętemu obserwatorowi przy budowie gniazda i karmieniu piskląt. Gniazdo buduje wyłącznie samica na ziemi, w lekkim zagłębieniu, pod okapem zwisa-

jących traw. Jest doskonale ukryte i jeśli nawet widzieliśmy, gdzie ptak zapada z budulcem czy pokarmem, to wciąż nie tak łatwo je znaleźć. Ma ono kształt kuli z szerokim wejściem z boku. Mimo dobrego ukrycia i przemyślnej budowy świstunki ponoszą duże straty w lęgach, które wynosić mogą nawet 80%! Ptaki przy gnieździe zachowują się bardzo cicho. Samica z gniazda zrywa się dopiero w ostatnim momencie. Czasami symuluje kalektwo powłózcąc skrzydłami po ziemi i wydając ciche głosy alarmowe. Jeśli drapieżnik uwierzy w fortel, samica po krótkim czasie jak gdyby nigdy nic odlatuje ocalając lęg.

Gatunki podobne:

pierwiosnek i piecuszek (najprościej rozróżnialne po głosie, różnią się też szczegółami upierzenia)

Mysikrólik

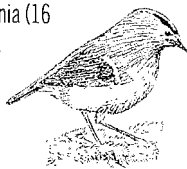
/Regulus regulus/

Najmniejszy ptak europejski. Na terenie Parku występuje przez cały rok i jest jednym z liczniejszych ptaków. Prof. J. Sokołowski zabawnie określił zachowanie mysikrólików: „... cała brać ptasia, niezmordowanie gimnastykując się po gałązkach, wyszukuje owady...”. Ze względu na małe rozmiary i przez to duże zapotrzebowanie energetyczne żerować musi intensywnie. Przerwa w pobieraniu pokarmu w okresie zimy nie może przekroczyć godziny. Poszukując go wydają nieprzerwanie wysokie, kontaktowe piski. Mysikrólik przez cały rok przebywa w grupach złożonych z najczęściej blisko spokrewnionych osobników. Towarzyszą im przy tym inne gatunki ptaków jak np. sikory, pęczacze, kowaliki. Takie zbiorowe żerowanie zwiększa czujność stada i prawdopodobieństwo wykrycia niebezpieczeństwa. Nie mogą być jednak zbyt duże. Dopiero przy bardzo niskich temperaturach i głębokiej pokrywie śnieżnej opusz-

cza również teren Parku schodząc w niższe położenia. W tym czasie noc spędzają przytulone do siebie w grupach, podobnie jak pisklęta po wylocie, dodatkowo przechodząc w rodzaj odrętwienia. Jedynie na czas lęgu pary zajmują i bronią małych terytoriów. Wykorzystując swoje niewielkie rozmiary gniazduje bardzo wysoko w bocznych gałązkach świerkowych, gdzie trudno dostać się cięższemu drapieżnikowi. Gniazdo to czarka o silnie zagiętych do środka ściankach bocznych i w rzeczywistości możemy mówić o kuli z otworem od góry. Samiec i samica budują je wspólnie. W niewielkim gniazdku samica składa aż 10 jaj. Również wyjątkowo długi jest okres wysiadywania (16 dni) i pobytu piskląt w gnieździe (19 dni).

Gatunki podobne:

zniczek (nie zimuje w Polsce, łatwo odróżnialny po wyraźnej, białej brewce, podkreślonej czarnym paskiem ocznym)

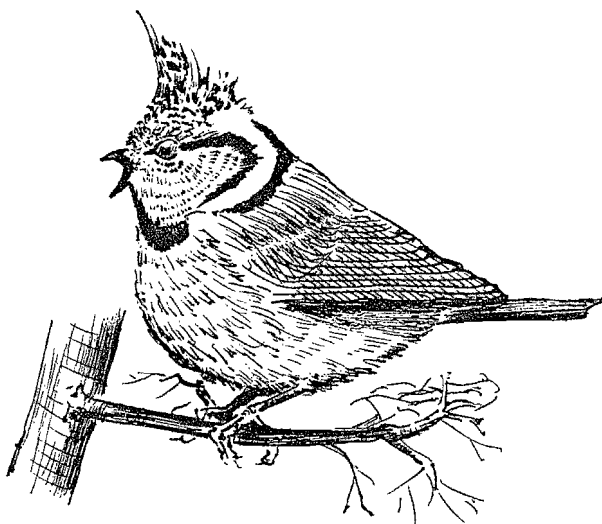

Czubatka

/Parus cristatus/

Charakteryzuje się stosunkowo dużą głową z wyraźnym czubkiem, który stawia jeszcze wyraźniej w momentach podenerwowania. Jest to sikora mocno związana z lasami iglastymi. Typowa dla lasów północnej Europy, również w Parku znajduje optymalne warunki, dlatego jest dość liczna. Unika lasów liściastych. W zimie skupia się w grupy jedno lub wielogatkowe z innymi sikorami, mysikrólikami itp. Gru-

pa taka pozostaje w stabilnym związku przez całą zimę utrzymując stałe terytorium. Podobnie jak pary lęgowe, bronią go przed sąsiednimi klanami. Wraz z obniżaniem temperatury otoczenia wielkość takiego stadka odpowiednio zwiększa się. Czubatka nawołuje bez przerwy, utrzymując kontakt ze stadem. W przeciwieństwie do większości sikor unika siedzib ludzkich i do karmników w zimie zagląda wyjątkowo. Grupa rozpada się na przełomie lutego i marca. Ponieważ takie zachowanie socjalne powoduje, że praktycznie nie spotyka się pojedynczych ptaków w terenie, para sikor może pozostawać ze sobą przez cały rok. I rzeczywiście związek samicy i samca trwa przez wiele lat. Ponadto para ptaków gniazduje często w tym samym miejscu. Ze względu na silną więź samca i samicy okres toków jest słabo zaznaczony. Gniazda zakłada w miejscach, do których sama wchodzi z dużymi trudnościami, np. w wąskich dziuplach, rozkładających się pniakach czy budkach lęgowych z małym otworem wlotowym.

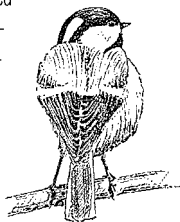

Sosnówka

/Parus ater/

Obok zięby jest to najpospolitszy ptak borów świerkowych Parku. Łatwo rozpoznać ją po białej plamce na potylicy. Podobnie jak czubatka, na zimę pozostaje w okolicy przemieszczając się w grupach po kilka ptaków, w towarzystwie innych gatunków, w tym także sikor. Terytoria lęgowe oznacza mniej wyraźnie niż pozostałe sikory. Konflikty pomiędzy sąsiadami widuje się rzadko. Jednak w obliczu zagrożenia jest jednym z pierwszych ptaków, który „dekonspiruje” drapieżcę głośnym wołaniem, nerwowymi ruchami a nawet atakami. W okresie toków samiec często karmi samice. Sikorka ta bardzo chętnie zajmuje budki lęgowe. Jest bardzo plastyczna jeśli chodzi o miejsca lęgowe, gdyż potrafi zaadaptować na gniazdo także

norę w ziemi pod korzeniem, kamieniem, wnękę w skale, spróchniały korzeń itp. Jeśli otaczający materiał nie jest zbyt twardy, może nieznacznie poprawiać wielkość niecki lub otworu. Tylko samica buduje gniazdo od 4 dni do 4 tygodni, zależnie od panującej w tym czasie pogody. Budowa gniazda pod drugi lęg jest już znacznie krótsza. Średnie złoże to 9 jaj, ale może być ich nawet 13. Również tylko samica wysiada jaja i ogrzewa pisklęta do 9 dnia po wyługu. Samiec w tym czasie doznosi pokarm przekazując jej przed gniazdem lub karmiąc na gnieździe.

Sójka

/Garrulus glandarius/

W upierzeniu jej rzuca się w oczy czarny wąs oraz błękitne pióra w skrzydle. Jeden z najczęściej spotykanych ptaków. Wynika to przede wszystkim z ruchliwości i dużej aktywności sójki. Zwykle widuje się ją w grupach rodzinnych, które przemieszczają się wysoko w koronach drzew głośno skrzeczając. Sójka wykazuje się dużą inteligencją podobnie jak większość krukowatych. Jest bardzo ruchliwa i rzadko pozostaje dłużej w jednym miejscu. Często jako pierwsza zauważa niebezpieczeństwo ogłaszając to donośnym krzykiem, przez to nazywana bywa strażnikiem lasu. Nie ma to jednak nic wspólnego z altruizmem. Ponieważ żywi się różnorodnym pokarmem, m. in. jajami i pisklętami ptaków, wykrycie i przepędzenie z jakiegos terenu kuny czy puszczyka to zwyczajne pozbywanie się konkurencji o pokarm. W sezonie lęgowym mogą one ponadto zagrażać jej lęgom. Sójka

doskonale naśladuje głosy z którymi się styka w terenie, i to tak wiernie, że dopiero przez kontakt wzrokowy z ptakiem możemy się upewnić, że nie mamy np. do czynienia z myszofowem. Pary pozostają poza sezonem lęgowym razem, koczując po okolicy. W okresie urodzaju nasion żołędzi oraz leszczyny, buka itp., potrafi nadmiar pożywienia ukrywać w różnego rodzaju spiżarniach. Miejsca takie zapamiętuje i wraca do nich w czasach kryzysu pokarmowego. W okresach nieurodzaju przemieszczać się może na duże odległości. Przybiera to często charakter inwazji. Gniazduje po raz pierwszy w wieku 2 lat preferując gęste lasy świerkowe. 4-7 jaj składa na przełomie kwietnia i maja. Przy gnieździe pozostaje ostrożna i cicha.

Orzechówka

/Nucifraga caryocatactes/

Jeden z bardziej charakterystycznych gatunków ptaków Gór Stołowych. Sylwetką, zwłaszcza w locie, bardzo przypomina sówkę, od której różni się m. in. ciemnymi lotkami, intensywnym plamkowaniem spodu ciała i krótszym ogonem. Znajduje tu doskonałe warunki do gniazdowania, gdyż surowy klimat i bory świerkowe mocno przypominają jej rodzimą tajgę. Gatunek w zasadzie osiadły, choć w Europie co jakiś czas widuje się je w dużych ilościach, kiedy w poszukiwaniu pokarmu przylatują tu ptaki nawet z Syberii. Ostatnia taka inwazja miała miejsce w 1985

roku. W przeciwieństwie do sówki, częściej widuje się ją jednak żerującą parami lub pojedynczo, chociaż rodziny mogą pozostawać razem nawet przez kilka miesięcy po wylocie piskląt. W tym czasie nadmiar pożywienia gromadzą w spiżarniach, które odwiedzają zimą. Generalnie orzechówka jest wszystkożerna, ale w okresie wysiadywania i wychovu piskląt żywi się głównie nasionami, orzechami, jagodami i bezkręgowcami. Jej przysmakiem jest leszczyna. Żeby dostać się do środka wykorzystuje w tym celu „stołówki”, tj. stale odwiedzane miejsca, gdzie może umocować owoc (skała, rozwidlenie gałęzi, konar itp.) i silnymi uderzeniami rozbić tупinkę. Regularnie przysiaduje na wierzchołkach wysokich drzew, szczególnie suchych. Obszerne gniazda buduje, podobnie jak krogulec, w gęstych, trudno dostępnych drągowinach świerkowych. Jaja może złożyć wcześniej, bo już w połowie marca, czyli jeszcze w okresie zalegania pokrywy śnieżnej. Ptaki przy gnieździe są bardzo ciche. Z tych trzech ostatnich powodów jest to gatunek o słabo poznanej biologii. Pary ptaków pozostają ze sobą przez wiele lat.

KRUK

/Corvus corax/

Największy ptak krukowaty o zaostrozonym, klinowatym ogonie, często zdradzający swą obecność charakterystycznym, gardłowym krakaniem. Do niedawna kruk należał do zagrożonych i rzadkich ptaków ze względu na prześladowania i prowadzony odstrzał. Jeszcze w początkach XX wieku na Śląsku nie gnieździł się w ogóle. W Góry Stołowe powrócił w latach 80-tych. Obecnie dzięki ochronie stał się gatunkiem spotykanym wszędzie, a jego krakanie usłyszeć można praktycznie w całym Parku, ponieważ kruki wylatują w poszukiwaniu pokarmu wiele kilometrów od gniazda. Są one wszystkożerne, nie gardzą również padliną i zwykle jako pierwsze wykrywają padnięte zwierzę. Poszukując jedzenia patrolują okolice z powietrza oraz przeszukują wszelkie kryjówki krocząc po ziemi. Poza sezonem lęgowym mogą tworzyć ogromne stada zwłaszcza w miejscach obfitujących w pokarm, liczące nawet kilkaset ptaków, chociaż zwykle nie więcej niż 20-50. Pary ptaków trzymają się razem przez szereg lat, nierzadko przez całe życie. W Górach Stołowych wszystkie pary lęgą się na skałach

piaskowcowych choć już w sąsiednich górach budują gniazda wyłącznie na drzewach. Dzieje się tak, gdyż gniazdo na skale znajduje się praktycznie poza zasięgiem drapieżników naziemnych. Raz zbudowane gniazdo zajmować może przez szereg lat. Jaja składa bardzo wcześnie, bo już pod koniec lutego. Młode kruki wylatując z gniazd trafiają na obfitość młodych ssaków oraz jaj i piskląt ptaków, które są ich przysmakiem.

Gatunki podobne:

gawron (gniazduje w koloniach poza Parkiem)

ZIĘBA

/Fringilla coelebs/

Samce zięby wyróżniają się niebieską czapeczką. Samice są bardziej stonowane, ale oba ptaki mają zawsze białe lusterko w skrzydle. Najpospolitszy ptak w Polsce, ze względu na dużą plastyczność i małe wymagania środowiskowe. Zamieszkuje lasy różnego typu, parki, aleje, ogrody itd. Gniazduje w tak dużych zagęszczeniach, że w sezonie lęgowym z jednego miejsca można usłyszeć kilka śpiewających samców w promieniu kilkudziesięciu metrów. Pospolity także w pobliżu człowieka. W okresie zimy całkowicie opuszcza teren Parku. Nieliczne ptaki, głównie

samce, próbują zimować w miastach i na ich obrzeżu. Ptaki z tej części populacji charakteryzują się bardzo małą płochliwością, dając się nawet karmić z ręki. Zięby „leśne” są znacznie bardziej płochliwe. Zwykle żeruje na ziemi w poszukiwaniu bezkręgowców i nasion. Gniazda w kształcie czarki buduje na różnych wysokościach. W borach świerkowych Parku preferuje gęste korony. Gniazdo jest dobrze ukryte również dzięki używaniu materiałów, które świetnie zlewają się z otoczeniem jak np. mchu, porostów, kokonów owadzych, pajęczyn, traw itp. Wnętrze wyściela obficie piórami. Samica twardeo siedzi na gnieździe licząc dodatkowo na ubarwienie ochronne wierzchu ciała. Wyprowadza do trzech lęgów w roku po 4-5 jaj w każdym. Mimo to ponosi również ogromne straty w lęgach, sięgające nierzadko 50%. Wędruje w ogromnych stadach, liczących nawet po kilkaset osobników. W dużych stadach widuje się je również żerujące na dnie lasu, w latach urodzaju świerka.

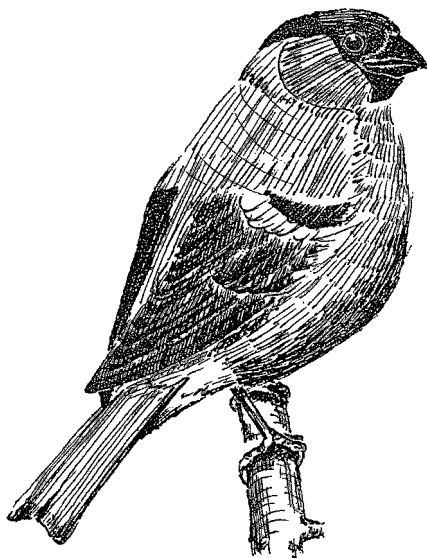
GIL

/Pyrrhula pyrrhula/

Gila kojarzymy zwykle jako ptaka przylatującego do nas na zimę. W całych Sudetach jest to częsty ptak lęgowy, choć nigdzie nie jest liczny. Tylko samce mają spód ciała czerwony. Sylwetka gila jest ocieźnata: sute upierzenie i otluszczenie pozwala mu przetrwać trudne warunki zimowe. Żywią się pokarmem roślinnym, ale pisklęta karmią głównie bezkręgowcami. Ze względu na okazały, wysoki dziób, gil nie jest zdolny pobierać małych nasion. Potrafi za to dobrać się do nasion ukrytych w większych owocach z łatwością rozbijając miąższ, czego nie potrafią inne fuszczaki. Od października do marca gile migrują po okolicy i wędrują na niewielkie odległości w małych grupkach. W tym czasie następuje dobieranie się w pary. Połączone pary rozlatują się z początkiem kwietnia w poszukiwaniu terytorium lęgowego. Ptaki utrzymują ze sobą kontakt głosowy przez cały czas. Śpiew gila usłyszeć można rzadko, ponieważ jest on bardzo cichy, stąd praktycznie skierowany jest on wyłącznie

do partnera. Samica również śpiewa, ale rzadziej. Gniazdo bardzo dobrze ukrywa zwykle w środku gęstych, małych świerków, ale również na drzewach liściastych lub między korzeniami. Gniazdo buduje przez ok. tydzień. Składa 4-5 jaj dwa razy do roku. Po wylocie piskląt samiec karmi je jeszcze przez ok. 2 tygodnie, podczas gdy samica przystępuje do drugiego lęgu.

KRZYŻODZIÓB ŚWIERKOWY

/Loxia curvirostra/

Podobnie jak kilka innych gatunków zamieszkujących Góry Stołowe, jest to ptak charakterystyczny dla lasów tajgi. Karminowo-czerwone ubarwienie samców jest oznaką ich kondycji, zaś niedożywione czy chore samce przypominają znacznie skromniej ubarwione samice. Jak nazwa wskazuje, dziób krzyżodzioba wyróżnia się tym, że górna i dolna szczeka krzyżują się. Dzięki temu może z łatwością wydobywać bogate w białko nasiona z szyszek: zamykając dziób i przekręcając głowę z pozycji poziomej w pio-

nową podważa łuskę i językiem wydobywa zawartość. Dokonując tej sztuki może zwiśać głowę w dół uciepiony szyszką silnymi pazurkami. Nasiona wydobywa na miejscu, ale potrafi też zerwać szyszkę i przenieść ją w odpowiednie miejsce-stołówkę. Bardzo lub mniej regularnie, w latach, kiedy obradają nasiona świerka, widuje się w Parku krzyżodzioby w wyjątkowo dużych ilościach. Tak było np. w roku 1996. Chociaż lęgnie się tu co roku, to wówczas zagęszczenie par lęgowych wzrasta wielokrotnie. Zgodnie z rytmem obfitości nasion, krzyżodziób składa jaja od grudnia do maja! W latach nieurodaju większość ptaków nie przystępuje do lęgów. Samica wysiaduje jaja wysoko na świerku czasami przykryta śniegiem. Samce śpiewem oznajmniają zajęcie terytoriów z wierzchołków drzew, lub w locie tokowym, wolno uderzając skrzydłami. W poszukiwaniu pokarmu ptaki mogą wówczas łączyć się w stada odwiedzając dalsze okolice. Przez cały rok odżywiają się tym samym rodzajem pokarmu, choć mogą także żerować np. na trudniej dostępnych nasionach sosny a także zbierać z liści gąsienice czy mszyce. Po wylocie młodych rodziny przez długi czas trzymają się razem.

W skład serii
„Chronione gatunki Gór Stołowych”
wchodzą następujące wydawnictwa:

- ☒ Chronione rośliny zielne cz. 1
- ☐ Chronione rośliny zielne cz. 2
- ☒ Chronione gatunki ptaków
- ☐ Chronione zwierzęta zmiennocieplne
- ☐ Chronione porosty i rośliny zarodnikowe
- ☐ Chronione krzewy i drzewa
- ☐ Chronione ssaki
- ☐ Chronione gatunki zwierząt bezkręgowych

Park Narodowy Gór Stołowych, Ośrodek Dydaktyczno – Muzealny
ul. Słoneczna 31, 57 - 350 Kudowa Zdrój, tel. (074) 866 14 36

e-mail: pngs@polbox.com

© Copyright by PNGS 2000

tekst: Romuald Mikusek

zdjęcia: Romuald Mikusek

rysunki: Romuald Mikusek

opracowanie: Tomasz Mazur

redakcja: Krzysztof Baldy

recenzent: Zbigniew Gołąb

wykonanie: „Booster”, tel. (075) 764 64 55, www.booster.pl

ISBN 83-914191-1-8

DOFINANSOWANO ZE ŚRODKÓW
NARODOWEGO FUNDUSZU
OCHRONY ŚRODOWISKA
I GOSPODARKI WODNEJ

cena 1,50 zł